

Volter Ajzakson

Ilon Mask

Preveo
Goran Skrobonja

Laguna

Naslov originala

Walter Isaacson
ELON MUSK

Copyright © 2023 by Walter Isaacson
Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

Svakome koga sam uvredio želim da kažem samo: ja sam oživeo koncept električnog automobila i šaljem raketnim brodom ljude na Mars. Zar ste očekivali da ujedno budem opušten, normalan tip?

– Ilon Mask, *Subotom uveče uživo*, 8. maj 2021.

Ljudi dovoljno ludi da pomisle kako mogu da promene svet upravo su oni koji to i čine.

– Stiv Džobs

Sadržaj

Prolog: Muza od vatre.	13
1. Pustolovi	22
2. Misli po svome.	29
3. Život s ocem	37
4. Tragač.	45
5. Brzina oslobađanja	52
6. Kanada	58
7. Kvins	63
8. Pen	69
9. Na zapad	74
10. <i>Zip2</i>	81
11. Džastin	90
12. <i>X.com</i>	96
13. Puč	107

14. Mars	116
15. Raketaš	123
16. Očevi i sinovi	129
17. Turiranje	134
18. Maskova pravila izgradnje raketa	140
19. Gospodin Mask odlazi u Vašington	148
20. Osnivači	155
21. Roudster	163
22. Kvadž	179
23. Dva promašaja	186
24. Specijalci	193
25. Volan u rukama	201
26. Razvod	208
27. Talula	213
28. Treći pokušaj	216
29. Na ivici	219
30. Četvrto lansiranje	223
31. Spasavanje <i>Tesle</i>	232
32. Model S	238
33. Privatni prostor	247
34. Uzletanje <i>Falkona 9</i>	253
35. Venčanje s Talulom	258
36. Proizvodnja	263
37. Mask i Bezos	270

38. <i>Falkon</i> sluša sokolara277
39. Gore-dole sa Talulom.283
40. Veštačka inteligencija287
41. Lansiranje autopilota295
42. Solar.302
43. <i>Boring kompanija</i>309
44. Burne veze312
45. Silazak u tamu320
46. Pakao fabrike u Frimontu330
47. Upozorenje na otvorenu petlju343
48. Posledice353
49. Grajms364
50. Šangaj.372
51. Sajber-kamion376
52. <i>Starlink</i>382
53. <i>Staršip</i>387
54. Dan autonomije395
55. Giga Teksas399
56. Porodični život.404
57. Punim gasom413
58. Bezos protiv Maska, 2. runda.420
59. Kampanja povodom <i>Staršipa</i>426
60. Solarna kampanja439
61. Noćni izlasci447

62. <i>Inspiracija4</i>	454
63. Frka oko <i>Raptora</i>	460
64. <i>Optimus</i> je rođen	467
65. <i>Neuralink</i>	473
66. Samo vid	480
67. Novac	485
68. Otac godine	489
69. Politika	495
70. Ukrajina	508
71. Bil Gejts.	516
72. Aktivni investitor	522
73. „Izneo sam ponudu“	533
74. Vruće i hladno	544
75. Dan očeva	552
76. Frka u Zvezdanoj bazi.	561
77. <i>Optimus Prajm</i>	570
78. Neizvesnost	578
79. Predstavljanje <i>Optimusa</i>	586
80. Robotaksi.	593
81. „Shvatite to“	599
82. Preuzimanje	605
83. Tri Masketara	610
84. Svođenje sadržine na umereni nivo	620
85. Noć veštica	631

86. Plave oznake štrikliranja636
87. Sav ulog na sto647
88. Žestoko655
89. Čuda665
90. „Dosje <i>Tviter</i> “670
91. Zečje rupe681
92. Božićne kerefeke.690
93. Veštačka inteligencija za automobile703
94. Veštačka inteligencija za ljude712
95. Lansiranje <i>Staršipa</i>722
Izjave zahvalnosti.733
Izvori735
Napomene741
Zahvalnosti za fotografije761
O piscu765

PROLOG

Muza od vatre

Igralište

Kada je bio dete koje je odrastalo u Južnoj Africi, Ilon Mask je upoznao bol i naučio kako da ga preživi.

Kad mu je bilo dvanaest godina, odvezli su ga autobusom u kamp za preživljavanje u divljini, poznat kao *veldskool*. „Bio je to paravojni *Gospodar muva*“, priseća se on. Svako dete je dobilo malu porciju hrane i vode, i svima je bilo dozvoljeno – štaviše, svi su bili podsticani – da se tuku oko njih. „Nasilništvo se smatralo vrlinom“, kaže njegov mlađi brat Kimbal. Krupna deca su brzo naučila da udaraju sitniju u lice i uzimaju im stvari. Ilon, sitan i emocionalno nespretn, dobio je batine dvaput. Na kraju je oslabio oko četiri kilograma.

Pred kraj prve nedelje, dečake su podelili u dve grupe i naredili im da jedni druge napadnu. „Bilo je to toliko sumanuto, da ne poverujete“, seća se Mask. Svakih nekoliko godina, jedno dete bi poginulo. Vaspitači su to pominjali kao upozorenje: „Ne glupirajte se kao onaj sjebani duduk koji je prošle godine zakovrnio“, govorili su. „Ne budite slabići i sjebani duduci.“

Kad je Ilon drugi put otišao u *veldskool*, samo što nije napunio šesnaestu. Postao je mnogo krupniji, izdžikljao je do metar i osamdeset, građen kao medved, a naučio je i malo džudoa. Zato mu *veldskool* nije pao toliko teško. „Dotad sam shvatio da, ako me neko maltretira, mogu veoma snažno da ga mlatnem po nosu, pa će me sledeći put ostaviti na miru. Mogli su da me razvale od batina, ali ako bih nekoga tresnuo svojski po nosu, više me ne bi dirali.“

Za vreme osamdesetih godina dvadesetog veka, Južna Afrika je bila mesto puno nasilja, gde su uobičajeni bili napadi iz automatskih pušaka i ubistva nožem. Jednom, kad su Ilon i Kimbal sišli s voza i zaputili se prema muzičkom koncertu protiv apart-hejda, morali su da gacaju kroz lokvu krvi kraj mrtvog čoveka s nožem zabodenim u mozak. Sve do kraja te večeri, čuli su se lepljivi zvuci krvi na đonovima njihovih patika.

Porodica Mask je držala nemačke ovčare obučene da napadnu svakog ko protrči kraj njihove kuće. Kad mu je bilo šest godina, Ilon je potrčao prilaznim puteljkom i njegov omiljeni pas ga je napao, ugrizavši ga jako za leđa. U hitnoj pomoći, dok su se pripremali da ga zašiju, on je odbijao tretman sve dok mu nisu obećali da pas neće biti kažnjen. „Nećete ga valjda ubiti?“, pitao je Ilon. Zakleli su se da neće. Dok priča o tome, Mask pravi stanku i prazno zuri, veoma dugo. „A onda su psa ’ladno upucali.“

Najžešća iskustva stekao je u školi. On je dugo bio najmlađi i najsitniji učenik u svom razredu. Nije umeo da se snalazi u društvu. Empatija za njega nije bila nešto prirodno, kao ni želja niti nagon da se dodvorava. Zahvaljujući tome, siledžije su ga redovno maltretirale, prilazile mu da ga udare u lice. „Ako vas niko nikad nije odalamio po nosu, nemate pojma kako to utiče na ostatak vašeg života“, kaže on.

Jednog jutra, u dvorištu, neki učenik koji se izmotavao sa grupom drugova naleteo je na njega. Ilon ga je odgurnuo. Sporečkali su se. Taj dečak i njegovi drugovi potražili su Ilona na odmoru i zatekli ga kako jede sendvič. Prišli su mu s leđa, šutnuli ga u glavu i gurnuli niz betonsko stepenište. „Seli su na njega i samo nastavili da ga tuku i šutiraju u glavu“, kaže Kimbal, koji je tada sedeo s njim. „Kad su završili, nisam mogao da mu prepoznam lice. Bila je to otečena lopta mesa u kojoj su mu

se oči jedva videle.“ Odveli su ga u bolnicu i nedelju dana nije dolazio u školu. Decenijama kasnije i dalje je išao na korektivne operacije kako bi pokušao da sredi tkiva u nosu.

Ali ti ožiljci nisu bili ništa u poređenju sa emocionalnim ožiljcima koje mu je nanosio otac, Erol Mask, inženjer, odmetnik i harizmatični fantast koji Ilona i dan-danas muči. Posle tuče u školi, Erol se zauzeo za klinca koji je izlupao Ilonovo lice. „Tom dečaku se otac ubio, a Ilon mu je rekao da je glup“, kaže Erol. „Ilon je sklon tome da ljudima govori da su glupi. Kako sam uopšte mogao da okrivim to dete?“

Kad je Ilon konačno došao kući iz bolnice, otac ga je izgrdio. „Morao sam da stojim čitav sat dok se on drao na mene, govorio mi da sam kreten i da sam potpuno bezvredan“, seća se Ilon. Kimbal, koji je morao da posmatra tu tiradu, kaže kako ništa gore od toga ne pamti u životu. „Moj otac je potpuno flipnuo, odlepio, što se često dešavalo. Njegovo saosećanje bilo je ravno nuli.“

I Ilon i Kimbal, koji više ne razgovaraju s ocem, kažu kako je njegova tvrdnja da je Ilon izazvao taj napad neosnovana i da je počinilac na kraju zbog toga završio u zatvoru za maloletnike. Oni tvrde da je njihov otac nepouzdana konfabulator, da redovno smišlja priče pune izmišljotina, ponekad proračunato, ponekad zahvaljujući deluzijama. Po prirodi je kao doktor Džekil i mister Hajd, kažu oni. U jednom trenutku je prijazan, u sledećem se već upušta u sat ili više neumoljivog zlostavljanja. Svaku tiradu je završavao govoreći mu koliko je jadan. Ilon je morao samo da stoji tamo, nije mu bilo dozvoljeno da ode. „Bila je to mentalna tortura“, kaže Ilon, napravivši dugu pauzu, zagrcnuvši se malo. „On svakako ume sve da učini groznim.“

Posle mog poziva Erol razgovara sa mnom gotovo tri sata i potom prati to redovno pozivima i tekstualnim porukama u sledeće dve godine. Željan je toga da sve opiše i šalje mi fotografije lepih stvari koje je obezbedio za svoju decu, makar u razdoblju kada je dobro prolazio na svom poslu inženjera. U

jednom periodu je vozio rols-rojs, izgradio kolibu u divljini sa sinovima i dobio sirovi smaragd od jednog vlasnika rudnika u Zambiji, a onda je taj posao propao.

Ali priznaje da ih je podsticao na fizičku i emocionalnu otpornost. „Zahvaljujući onome što su doživeli sa mnom, *veldskool* je za njih bio luk i voda“, kaže, nadodavši da je nasilje jednostavno bilo deo procesa obrazovanja u Južnoj Africi. „Dvojica bi vas držala dok bi vas treći mlatio močugom po licu i tako dalje. Novi dečaci bili su primorani da se tuku sa školskim siledžijom prvog dana u novoj školi.“ On ponosno priznaje da je na sinovima primenjivao „krajnje strogu uličarsku autokratiju“. Onda smatra potrebnim da nadoda: „Ilon će kasnije istu tu strogu autokratiju primenjivati na sebi i drugima.“

„Teškoće su me formirale“

„Neko je jednom rekao da svako pokušava da ispuni očeva očekivanja ili ispravi očeve greške“, napisao je Barak Obama u svojim memoarima, „pa pretpostavljam da to može da objasni moju konkretnu boljku.“ U slučaju Ilona Maska, uticaj oca na njegovu psihu zadržaće se, uprkos mnogim pokušajima da ga se otarasi, kako fizički, tako i psihološki. Ilonova raspoloženja će se kretati kroz svetle i tamne cikluse, napetost i šegačenje, ravnodušnost i emotivnost, s povremenim uranjanjem u ono od čega su svi oko njega strahovali kao od „demonskog režima“. Za razliku od oca, on će biti brižan prema svojoj deci, ali na druge načine, njegovo ponašanje će ukazivati na opasnost sa kojom se valja neprestano boriti: s pretnjom da, kako je njegova majka to rekla, „on možda postane kao njegov otac“. To je jedan od najrezonantnijih tropa u mitologiji. U kojim razmerama epska potraga junaka *Zvezdanih ratova* nalaže proterivanje demona koje je zaveštao Dart Vejder i rvanje sa tamnom stranom Sile?

„Sa detinjstvom poput njegovog u Južnoj Africi, mislim da ste morali nekako da se emocionalno zatvorite“, kaže njegova prva žena Džastin, majka petoro od desetero njegove preživjele dece. „Ako vas otac stalno naziva moronom i kretenom, možda je jedina reakcija to da isključite u sebi sve što bi otvorilo emocionalnu dimenziju s kojom on nije imao čime da se nosi.“ Taj ventil za emocionalno isključivanje mogao je da ga čini neosetljivim, ali ga je ujedno činio i inovatorom koji traga za rizicima. „On je naučio da odstrani iz sebe strah“, kaže ona. „Ako isključite strah, onda možda morate da isključite i druge stvari, poput radosti ili empatije.“

Poremećaj posttraumatskog stresa iz detinjstva u njega je ujedno usadio averziju prema zadovoljstvu. „Ja jednostavno mislim da on ne ume da uživa u uspehu i oseti miris cveća“, kaže Kler Buše, umetnica poznata po imenu Grajms, majka tri njegova deteta. „Mislim da je on u detinjstvu bio uslovljen tako da život sagledava kroz bol.“ Mask je s tim saglasan. „Teškoće su me formirale“, kaže on. „Moj prag bola postao je veoma visok.“

Za vreme naročito paklenog perioda njegovog života 2008. godine, pošto su prve tri njegove lansirane *Spejseks* rakete eksplodirale, a *Tesla* samo što nije bankrotirao, on se budio iz sna bacajući se i prepričavao Taluli Rajli, koja mu je postala druga žena, užasne stvari koje je nekada govorio njegov otac. „Čula sam ga kako sam koristi te fraze“, kaže ona. „To je duboko uticalo na način na koji on funkcioniše.“ Kad bi se on prisetio tih uspomena, postao bi odsutan i kao da bi se izgubio iza svojih očiju boje čelika. „Mislim da on nije bio svestan toga koliko to i dalje utiče na njega, zato što je smatrao da je to nešto što pripada njegovom detinjstvu“, nastavlja Rajlijeva. „Ali on je zadržao tu detinjastu, gotovo zakržljalu stranu. Unutar muškarca, on je i dalje tamo kao dete, dete koje stoji pred svojim tatom.“

Izašavši iz takvog kazana Mask je poprimio auru zbog koje je povremeno izgledao kao vanzemaljac, kao da je misija odlaska

na Mars njegovo nastojanje da se vrati kući, a želja da gradi humanoidne robote potraga za srodnicima. Ne biste se baš sasvim prenerazili ako bi on pocepao košulju i ako biste ustanovili da on nema pupak te da nije rodom s ove planete. Ali detinjstvo ga je ujedno učinilo i te kako ljudskim, grubim ali opet ranjivim dečakom koji je odlučio da se otisne u epske pustolovine.

Razvio je gorljivost koja je prikrivala njegovu šašavost i šašavost koja je prikrivala njegovu gorljivost. Pomalo stegnut u sopstvenom telu, kao krupni muškarac koji se nikada nije bavio sportom, on korača kao medved na zadatku i poskakuje u plesu koji kao da je naučio od nekog robota. S ubeđenjem proroka govori o potrebi da se hrani plamen ljudske svesti, dokuči vasseljena i spasi naša planeta. Isprva sam mislio da je to uglavnom uživljavanje u ulogu, podsticajni govor za jačanje timskog morala uz podkast-fantazije detinjastog muškarca koji je previše puta pročitao *Autostoperski vodič kroz galaksiju*. Ali što sam se češće susretao s tim, sve sam više bio uveren u to da je njegov osećaj za misiju deo onog što ga motiviše. Dok su se ostali preduzetnici upinjali da razviju pogled na svet, on je razvio pogled na kosmos.

Njegova baština i vaspitanje, zajedno sa načinom na koji mu radi mozak, činili su ga povremeno bezosećajnim i prekim. To je ujedno dovelo do izuzetno visoke tolerancije za rizik. On je mogao hladno da ga uračuna i grozničavo prihvati. „Ilonu je do rizika zbog rizika samog“, kaže Piter Til, koji je postao njegov partner u ranim danima *Pejपालа*. „Kao da uživa u njemu, štaviše, povremeno kao da je zavisnik od rizika.“

On je postao jedan od onih ljudi koji se najviše osećaju živim kada dolazi uragan. „Ja sam rođen za oluju, i bonaca mi ne odgovara“, kazao je jednom prilikom Endru Džekson. Isto je sa Maskom. On je razvio mentalitet opsade koji je obuhvatao privlačnost, ponekad i žudnju za olujom i dramom, kako na poslu tako i u romantičnim vezama koje se bezuspešno upinjao da održi. Najveći procvat doživljavao je u krizama, rokovima

i mahnitim naletima posla. Kad se suočavao sa zamršenim izazovima, naprezanje je često dovodilo do toga da ne spava noću i povraća. Ali to mu je isto tako ulivalo energiju. „On vam je magnet za dramu“, kaže Kimbal. „To je njegovo moranje, tema njegovog života.“

Kada sam pisao o Stivu Džobsu njegov partner Stiv Voznijak rekao je da veliko pitanje koje treba postaviti glasi: *Da li je on morao da bude toliko pakostan? Toliko grub i surov? Toliko navučen na dramu?* Kad sam se s tim pitanjem vratio Vozu na kraju svog izveštavanja, on je rekao da bi bio ljubazniji da je on vodio *Epl*. Prema svima tamo ophodio bi se kao prema porodici i ne bi naprečac otpuštao ljude. Onda je zastao i nadodao: „Ali da sam ja upravljao *Eplom*, mi nikada ne bismo napravili mekintoš.“ I otud pitanje o Ilonu Masku: Da li je on mogao da bude opušteniji i da nas i dalje priprema za lansiranje na Mars i budućnost ispunjenu električnim vozilima?

Početkom 2022. godine – posle godine koju je obeležilo trideset i jedno uspešno lansiranje *Spejseksovih* raketa, prodaja blizu milion *Teslinih* automobila, i to što je on postao najbogatiji čovek na Zemlji – Mask je sa žaljenjem govorio o svojoj sklonosti da podstiče dramu. „Trebalo nekako da svoj misaoni sklop odmaknem od kriznog režima“, rekao mi je, „u kojem se on nalazi sada već oko četrdeset godina, ili verovatno najvećim delom mog života.“

Bio je to setan trenutak, a ne odluka doneta za Novu godinu. Iako se zavetovao da to neće raditi, u potaji je kupovao akcije *Tvitera*, ultimativnog svetskog igrališta. Tog aprila, on je šmugnuo u havajsku kuću svog mentora Leriya Elisona, osnivača *Orakla*, sa glumicom Natašom Baset u pratnji, kao povremenom devojkom. Ponuđeno mu je mesto u upravnom odboru *Tvitera*, ali je preko vikenda zaključio da mu to nije dovoljno. U njegovoj prirodi je bilo da želi potpunu kontrolu. I tako je

odlučio da krene u neprijateljsko preuzimanje i sasvim kupi kompaniju. Onda je odleteo u Vankuver da se nađe sa Grajms. Tamo je ostao sa njom do 5 ujutro. Igrali su novu kompjutersku igricu rata i gradnje carstva, *Prsten starostavni*. Odmah pošto je završio, povukao je okidač svog plana i okačio se na *Tviter*. „Izneo sam ponudu“, objavio je.

Godinama, kad god se osećao loše ili ugroženo, vraćalo ga je to užasima iz vremena kada su ga maltretirali na igralištu. Sada mu se ukazala prilika da postane vlasnik igrališta.

Pustolovi

Vinifred i Džoša Haldeman (*gore levo*); Erol, Mej, Ilon, Toska
i Kimbal Mask (*dole levo*); Kora i Volter Mask (*desno*)

Džoša i Vinifred Haldeman

Sklonost Ilona Maska prema rizicima bila je porodična osobina. U tom pogledu, on se dao na dedu po majci, Džošu Haldemana, neustrašivog pustolova s izraženim stavovima, odgajenog na jednoj farmi u golim ravnicama centralne Kanade. On je proučavao tehnike kiropraktike u Ajovi, a onda se vratio u rodni gradić blizu Losove Vilice, gde je krotio konje i bavio se kiropraktikom u zamenu za hranu i smeštaj.

Na kraju je uspeo da kupi sebi farmu, ali je ostao bez nje za vreme ekonomske krize u tridesetim godinama dvadesetog veka. Sledećih nekoliko godina, radio je kao kauboj, nastupao na rodeu i bio građevinski radnik. Jedino konstantno u njemu bila je ljubav prema pustolovinama. Ženio se i razvodio, putovao kao skitnica teretnim vozovima, i bio slepi putnik na prekookeanskom brodu.

Gubitak farme okrenuo ga je ka populizmu, pa je postao aktivan u pokretu poznatom kao Socijalna kreditna partija, koji se zalagao za to da se građanima daju besplatna kreditna dokumenta tako da bi ovi mogli da ih koriste kao valutu. U tom pokretu je postojala konzervativna fundamentalistička struja sklona antisemitizmu. Njegov prvi lider u Kanadi govorio je o „izopačenju kulturoloških ideala“ zbog toga što „nesrazmerni broj Jevreja zauzima mesta na kojima imaju kontrolu“. Haldeman se uzdigao do predsedavajućeg u nacionalnom veću te partije.

Priključio se i pokretu po imenu Tehnokratija, gde su smatrali kako bi vladu trebalo da vode tehnokrate, a ne političari.

Pokret je privremeno bio zabranjen u Kanadi zato što se protivio da ta zemlja uđe u Drugi svetski rat. Haldeman je prkosio toj zabrani tako što je davao oglase u novinama kojima je podržavao pokret.

U jednom trenutku, poželeo je da nauči plesove za balske dvorane, i tako se upoznao sa Vinifred Flečer, čija je sklonost pustolovinama bila jednaka kao njegova. Sa šesnaest godina, ona se zaposlila u *Tajms heraldu* u Losovoj Vilici, ali je sanjala o tome da se bavi plesom i glumom. I tako je pobjegla vozom u Čikago, pa onda u Njujork. Po povratku je otvorila školu plesa u Losovoj Vilici, i tamo se Haldeman pojavio u želji da pohađa njene časove. Kad ju je pozvao na večeru, ona mu je odgovorila: „Ne izlazim sa mušterijama.“ I tako je on odustao od časova i pozvao je ponovo. Nekoliko meseci kasnije, upitao je: „Kada ćeš se udati za mene?“ Odgovorila je: „Evo sutra.“

Imali su četvoro dece, među kojima bliznakinje Mej i Kej, rođene 1948. Jednog dana na nekom putovanju, on je primetio znak da se prodaje jednomotorni avion marke *Luskomb* koji se nalazio na njivi nekog zemljoradnika. On nije imao para, ali je ubedio zemljoradnika da se trampe, ponudivši svoj auto. Bio je to prilično impulsivan potez, jer Haldeman nije umeo da pilotira. Unajmio je nekoga da ga avionom odveze kući i nauči ga kako da leti.

Porodica je postala poznata kao Leteći Haldemanovi, a njega su u jednom kiropraktičarskom časopisu opisali kao „možda najistaknutiju figuru u istoriji letećih kiropraktičara“, što je bila prilično uska, premda tačna pohvala. Kupili su veći jednomotorni avion firme *Belanka*, kad su Mej i Kej navršile tri meseca, pa su bebe nazvali „letećim bliznakinjama“.

Usled svojih hirovitih konzervativnih populističkih stavova, Haldeman je postao uveren u to da kanadska vlast uzurpira previše kontrole nad životom pojedinaca, kao i da je zemlja smekšala. Zato je 1950. godine odlučio da se preseli u Južnu Afriku, kojom je i dalje vladao režim belackog aparthejda. Rasklopili su avion, spakovali ga u sanduke i ukrkali se na teretnjak koji

je plovio za Kejptaun. Haldeman je odlučio da pokuša da živi u unutrašnjosti, pa su se zaputili prema Johanesburgu, gde je većina građana govorila engleski a ne afrikanerski*. Ali dok su leteli preko obližnje Pretorije, ljubičasti cvetovi drveta jakarande propupeli su i Haldeman je objavio: „Ostaćemo ovde.“

Dok su Džoša i Vinifred bili mladi, jedan šarlatan po imenu Vilijam Hant, poznat (makar je tako sebe nazivao) kao „Veliki Farini“, došao je u Losovu Vilicu i pripovedao o drevnom „izgubljenom gradu“ koji je video dok je prelazio pustinju Kalahari u Južnoj Africi. „Taj konfabulator je pokazao mom dedi slike koje su bile očigledno lažne, ali ovaj je postao uveren u to da je njegov zadatak da ponovo otkrije taj grad“, kaže Mask. Otkad su došli u Afriku, Haldemanovi su svake godine odlazili na jednomesečno putovanje u Kalahari kako bi tragali za tim legendarnim gradom. Lovili su kako bi imali šta da jedu i spavali sa puškama da bi mogli da teraju lavove.

Porodica je usvojila moto: „Živi opasno – ali oprezno.“ Leteli su na udaljena mesta poput Norveške, završili na deobi prvog mesta u motornom reliju od dvanaest hiljada milja između Kejptauna i Alžira, i prvi izveli let jednomotornim avionom od Afrike do Australije. „Morali su da uklone zadnja sedišta kako bi ubacili rezervoare s gorivom“, prisetila se Mej kasnije.

Naposletku je Džoši Haldemanu izlaganje rizicima došlo glave. Poginuo je kada je čovek koga je učio da leti udario u strujni kabl, zbog čega se avion prevrnuo i srušio. Njegovom unuku Ilonu tada je bilo tri godine. „On je znao da stvarna pustolovina podrazumeva rizik“, kaže Ilon. „Rizik ga je ispunjavao energijom.“

Haldeman je ulio taj duh u jednu od svoje dve bliznakinje, Ilonovu majku, Mej. „Znam da mogu da se izložim riziku ukoliko sam na to spremna“, kaže ona. Kao mlada učenica,

* *Afrikaans*: poznat još i kao „Kejp holandski“ – jezik koji su u Južnoj Africi razvili Holandani u 17. veku. (Prim. prev.)

bila je dobra u prirodnim naukama i matematici. Isto tako, veoma je dobro izgledala. Visoka i plavooka, sa visokim jagodicama i izvajanom bradom, sa petnaest godina je počela da radi kao manekenka, učestvovala subotom ujutro u revijama u robnim kućama.

Negde u to vreme, upoznala se sa momkom iz komšiluka koji je takođe izgledao veoma dobro, premda nekako ulickano i vulgarno.

Erol Mask

Erol Mask je bio pustolov i muljator, uvek u potrazi za sledećom dobrom prilikom. Njegova majka, Kora, bila je iz Engleske, gde je završila školu sa četrnaest godina, radila u fabrici na oplati lovaca-bombardera, i onda otplovila brodom s izbeglicama u Južnu Afriku. Tamo je srela Voltera Maska, kriptografa i oficira vojne kontraobaveštajne službe koji je radio u Egiptu na tome kako da zavara Nemce raspoređivanjem lažnog naoružanja i reflektora. Posle rata, on je samo sedeo bez reči u fotelji, pio i koristio svoje kriptološke veštine rešavajući ukrštene reči. Zato ga je Kora ostavila, vratila se u Englesku s njihova dva sina, kupila bjuik i onda se vratila u Pretoriju. „Nikad nisam sreo osobu jaču od nje“, kaže Erol.

Erol je stekao diplomu građevinskog inženjera i radio je na gradnji hotela, tržnih centara i fabrika. Pored toga, voleo je da restaurira stare automobile i avione. Bavio se i politikom, porazivši afrikanerskog člana Nacionalne partije koja se zalagala za aparthejd i postao jedan od malobrojnih članova Gradskog veća Pretorije koji su govorili engleski. *Pretorija njuz* od 9. marta 1972. izvestio je o tom izboru pod naslovom „Reakcija protiv establišmenta“.

Poput Haldemanovih, on je voleo da leti. Kupio je dvomotorac zlatni orao kompanije *Cesna*, koji je koristio za prevoz

televizijskih ekipa do brvnare koju je podigao u divljini. Jednom prilikom 1986. godine, kada je želeo da proda avion, spustio se na pistu u Zambiji gde mu je jedan preduzetnik, Italijan iz Paname, ponudio da ga kupi. Dogovorili su se oko cene, i umesto da uzme novac kao naknadu, Erol je dobio udeo u proizvodnji smaragda iz tri mala rudnika koje je taj preduzetnik posedovao u Zambiji.

Zambija je tada imala postkolonijalnu crnačku vladu, ali nije bilo funkcionalne birokratije, tako da rudnik nije bio registrovan. „Kad biste ga registrovali, na kraju vam ne bi ostalo ništa, jer bi vam crnci sve uzeli“, kaže Erol. On kritikuje Mejinu porodicu kao rasiste, i insistira da on to nije. „Nemam ja ništa protiv crnaca, ali oni se prosto razlikuju od onoga što jesam“, priča nadugačko i naširoko preko telefona.

Erol, koji nikada nije bio suvlasnik rudnika, proširio je posao uvozeći sirove smaragde i bruseći ih u Johaneshurgu. „Mnogi ljudi su mi dolazili iz ukradenom robom“, kaže on. „Na prekomorskim putovanjima sam prodavao smaragde draguljarima. Bilo je sve to krišom, pošto uopšte nije bilo legalno.“ Zaradio je oko 210.000 dolara, a onda je njegov posao sa smaragdima propao u osamdesetim godinama dvadesetog veka, kada su Rusi u laboratoriji napravili veštački smaragd. Izgubio je sve što je na smaragdima zaradio.

Njihov brak

Erol Mask i Mej Haldeman su počeli da se zabavljaju kada su bili još mladi tinejdžeri. Od samog početka, njihov odnos je bio krajnje dramatičan. On ju je neprestano prosio, ali ona mu nije verovala. Kad je otkrila da je vara toliko se uzrujala da je plakala nedelju dana i nije mogla da jede. „Od tuge sam smršala četiri kilograma“, seća se ona; to joj je pomoglo da pobedi na lokalnom takmičenju u lepoti. Osvojila je 150 dolara u gotovini kao

i deset ulaznica za kuglanu, i postala finalistkinja takmičenja za Mis Južne Afrike.

Kad je Mej diplomirala na koledžu, preselila se u Kejptaun kako bi držala predavanja o ishrani. Erol joj je došao u posetu, poneo veridbeni prsten, i zaprosio je. Obećao je da će promeniti ponašanje i biti joj veran kad se jednom venčaju. Mej je upravo raskinula vezu s drugim nevernim dečkom, dosta se ugojila i počela da strahuje da se nikada neće udati, pa je pristala.

U noći posle venčanja Erol i Mej su otišli jeftinim letom u Evropu na medeni mesec. U Francuskoj je on kupio primerke *Plejboja*, koji je bio zabranjen u Južnoj Africi i ležao na malom hotelskom krevetu prelistavajući ih, što je Mej nerviralo. Počeli su žestoko da se svađaju. Kad su se vratili u Pretoriju, ona je pomislila da razvrgne taj brak. Ali ubrzo su joj se pojavile jutarnje mučnine. Zatrudnela je druge noći na njihovom medenom mesecu, u Nici. „Bilo mi je jasno da sam pogrešila što sam se udala za njega“, priseća se ona, „ali sada je to bilo nemoguće poništiti.“

Misli po svome

Pretorija, sedamdesete godine dvadesetog veka

Ilon i Mej Mask (*gore levo*); Ilon, Kimbal i Toska (*dole levo*);
Ilon spreman za školu (*desno*)

Usamljen i odlučan

U 7.30 ujutro 28. juna 1971. godine, Mej Mask je rodila dečaka teškog tri kilograma i osamsto pedeset grama, sa veoma velikom glavom.

Isprva su ona i Erol nameravali da ga nazovu Nica, po gradu u Francuskoj gde je bio začet. Istorija bi bila drugačija, ili makar zabavnija, da je dečak morao da se probija kroz život s imenom Nica Mask. Umesto toga, u nadi da će udovoljiti Haldemanovima, Erol je pristao da dečak dobije imena s te strane porodice: Ilon, po Mejinom dedi Dž. Ilonu Haldemanu, i Riv, što je bilo devojačko prezime Mejjine babe po majci.

Erolu se dopadalo ime Ilon zato što je bilo biblijsko i on je kasnije tvrdio da je bio vidovit. Kao dete, kaže on, čuo je za naučnofantastičnu knjigu astrofizičara Vernera fon Brauna sa nazivom *Projekt Mars*, koja opisuje koloniju na planeti pod upravom direktora poznatog kao „Ilon“.

Ilon je mnogo plakao, mnogo jeo, i malo spavao. U jednom trenutku, Mej je odlučila da ga prosto pusti da plače dok ne zaspi, ali se predomislila pošto su komšije pozvale policiju. Brzo je menjao raspoloženja; kada nije plakao, kaže njegova majka, bio je zaista sladak.

U sledeće dve godine, Mej je rodila još dva deteta, Kimbala i Tosku. Nije ih naročito razmazila. Puštala ih je da slobodno cunjaju. Nisu imali dadilju, već samo kućnu pomoćnicu koja nije obraćala mnogo pažnje kad je Ilon počeo da eksperimentiše sa raketama i eksplozivima. On tvrdi da ga čudi što je prošao kroz detinjstvo sačuvavši netaknute sve prste na rukama.

Kada mu je bilo tri godine, njegova majka je zaključila da bi ga trebalo poslati u predškolsko, pošto je već bio toliko intelektualno radoznao. Direktor je pokušao da je odvrti od tog nauma, napomenuvši kako će to što je mlađi od svih ostalih u razredu predstavljati za njega društveni izazov. Trebalo bi da sačekaju još godinu dana. „Ja to ne mogu“, kazala je Mej. „Potreban mu je neko s kim bi još razgovarao osim mene. To moje dete je zaista pravi genije.“ Prevagnulo je na njenu stranu.

Bila je to greška. Ilon nije imao drugove, i kada je upisao drugu godinu, počeo je da se povlači u sebe. „Učiteljica bi mi prišla i vikala na mene, ali ja je nisam ni video ni čuo“, kaže on. Direktor je pozvao njegove roditelje na razgovor i rekao im: „Imamo razloga za pomisao na to da je Ilon retardiran.“ Najveći deo vremena provodio je u transu, ne slušajući, objasnila je jedna njegova učiteljica. „Sve vreme gleda kroz prozor, a kada ga zamolim da obrati pažnju, on kaže: 'Lišće je sada braon.'“ Erol je odgovorio da je Ilon u pravu, i da je lišće zaista poprimilo braon boju.

Pat pozicija je rešena tako što su njegovi roditelji pristali da Ilonu ispitaju sluh, kao da bi problem mogao da bude u tome. „Zaključili su da je posredi problem sa uhom, pa su mi izvadili krajnike“, kaže on. To je umirilo školske zvaničnike, ali nikako nije izmenilo njegovu sklonost da se isključi i povuče u sopstveni svet kada razmišlja. „Još otkad sam bio mali, ako bih počeo da podrobno razmišljam o nečemu, svi moji čulni sistemi bi se isključili“, kaže on. „Ništa ne vidim i ne čijem. Koristim mozak za proračune, a ne za dolazne informacije.“ Druga deca su skakala gore-dole i mahala rukama pred njegovim licem kako bi videla mogu li mu privući ponovo pažnju. Ali nije im vredelo. „Najbolje je ne pokušavati da se probijete unutra kad mu pogled postane tako prazan“, kaže njegova majka.

Njegove društvene probleme otežavala je nespремnost da učtivo trpi one koje je smatrao budalama. Često je koristio reč „glup“. „Kad je krenuo u školu, postao je veoma usamljen i

tužan“, priča njegova majka. „Kimbal i Toska bi našli drugove i drugarice već prvog dana i doveli ih kući, ali Ilon nikada nije dovodio svoje drugove. Želeo je da ima prijatelje, ali jednostavno nije znao kako se to radi.“

Zahvaljujući tome Ilon je bio usamljen, veoma usamljen, i taj je bol ostao vrelo urezan u njegovu dušu. „Kad sam bio mali, govorio sam jedno“, prisetio se on u intervjuu za *Rolling stoun* u burnom periodu svog ljubavnog života 2017. „’Ne želim nikada da budem sam.’ To sam govorio. ’Ne želim da budem sam.’“

Jednog dana, kad mu je bilo pet godina, neki njegov rođak slavio je rođendan, ali Ilon je bio kažnjen zato što se potukao, pa su mu rekli da ostane kod kuće. On je bio veoma odlučno dete i rešio je da sâm ode pešice do kuće tog rođaka. Nevolja je bila u tome što se ona nalazila na drugoj strani Pretorije i to je bilo pešačenje dugo gotovo dva sata. Osim toga, bio je previše mlad da čita saobraćajne znake. „Otprilike sam znao kako put izgleda zato što sam ga video iz kola i bio sam rešen da stignem tamo, pa sam samo krenuo da hodam“, kaže. Uspeo je da stigne upravo kad se proslava završavala. Kad ga je majka videla kao nailazi putem, odlepila je. U strahu da će ga ponovo kazniti, on se popeo na drvo javora i nije hteo da siđe. Kimbal se seća da je stajao ispod drveta i sa strahopoštovanjem zurio u starijeg brata. „U njemu ima te žestoke odlučnosti koja vas raspameti i bilo je to povremeno zastrašujuće, baš kao i danas.“

Kad mu je bilo osam godina Ilon je svoju odlučnost fokusirao na to da nabavi motocikl. Da, sa osam godina. Stajao je kraj očeve stolice i zalagao se za to, iznova i iznova. Kad bi njegov otac uzeo novine i naredio mu da ćuti, Ilon bi nastavio da stoji tamo. „To je bilo prosto neverovatno gledati“, priča Kimbal. „Stajao bi tamo bez reči, a onda nastavio sa svojom argumentacijom, i potom opet stajao i ćutao.“ To se nedeljama ponavljalo iz večeri u več. Njegov otac je konačno popustio i kupio Ilonu plavo-zlatnu jamahu od 50 kubika.

Ilon je ujedno često bio rasejan i sklon da odluta sâm, ne znajući šta ostali rade. Na jednom porodičnom putovanju u Liverpool u posetu rođacima kad mu je bilo osam godina, roditelji su ga ostavili sa bratom u parku da se sami igraju. Ali njega po prirodi ne drži mesto, pa je počeo da tumara ulicama. „Neko dete me je našlo dok sam plakao i odvelo me svojoj majci, koja mi je dala malo mleka i kekisa i pozvala policiju“, seća se on. Kad se ponovo našao s roditeljima u policijskoj stanici, nije bio svestan da bilo šta nije u redu.

„Bilo je sumanuto ostaviti mene i mog brata same u parku u tom uzrastu“, kaže on, „ali moji roditelji nisu bili preterano zabrinuti za svoju decu kao ovi današnji.“ Godinama potom, posmatrao sam ga na gradilištu solarnog krova s njegovim dvogodišnjim sinom, poznatim kao Iks. Bilo je deset uveče, i tamo su se nalazili viljuškari i druga pokretna oprema obasjana reflektorima koji su bacali velike senke. Mask je spustio Iksa na zemlju kako bi dečak mogao samostalno da istražuje, što je ovaj i činio bez ikakvog straha. Dok je on njuškao između žica i kablova, Mask je povremeno bacaog pogled na njega, ali se ustezao da ne interveniše. Konačno, pošto je Iks počeo da se vere na pokretni reflektor, Mask je prišao i uzeo ga. Iks se koprcio i skičao, nezadovoljan zbog toga što je osujećen.

Mask će kasnije govoriti – čak će se i šegačiti – da ima Aspergerov sindrom, što je zajednički naziv za oblik autističnog poremećaja spektra koji može da utiče na društvene veštine čoveka, njegove veze, emocionalno isključivanje i samoregulaciju. „On nikada u detinjstvu nije imao tu dijagnozu“, kaže njegova majka, „ali tvrdi da ima Aspergerov sindrom, i sigurna sam da je u pravu.“ To stanje je bilo pogoršavano traumama iz njegovog detinjstva. Kad god je kasnije osećao da ga prisiljavaju na nešto ili mu prete, kaže njegov bliski prijatelj Antonio Grasiyas, sindrom posttraumatskog stresnog poremećaja iz detinjstva

preuzeo bi kontrolu nad njegovim limbičkim sistemom, delom mozga koji kontroliše emocionalne reakcije.

Zahvaljujući tome, on je loše tumačio signale u društvu. „Shvatao sam ljude bukvalno kada su nešto govorili“, kaže on, „i samo sam čitajući knjige počeo da shvatam kako ljudi ne govore uvek ono što misle.“ On je više voleo preciznije stvari, poput inženjeringa, fizike i kodiranja.

Kao sve psihološke osobine, Maskove su bile kompleksne i individualizovane. On je umeo da bude veoma emotivan, pogotovo kad se radilo o njegovoj rođenoj deci, i akutno je osećao anksioznost koja proističe iz samoće. Ali nije imao emocionalne receptore koji proizvode svakodnevnu dobrotu i toplinu, te želju da vas drugi vole. On nije bio sazdan za empatiju. Ili, da kažemo to manje tehnički, umeo je da bude pravi seronja.

Razvod

Mej i Erol Mask bili su na proslavi Oktoberfesta sa još tri para, pili pivo i zabavljali se, kad je neki tip za drugim stolom zviznuo za Mej i doviknuo joj da je seksi. Erol je pobesneo, ali ne na njega. Kako to Mej pamti, on je nasrnuo na nju i umalo je nije udario, pa je jedan prijatelj morao da ga obuzda. Pobegla je u majčinu kuću. „S vremenom je bio sve luđi“, kazala je Mej kasnije. „Udario me je pred decom. Sećam se da ga je Ilon, kome je bilo pet godina, udario u prevoj kolena pokušavajući da ga zaustavi.“

Erol naziva te optužbe „apsolutnim glupostima“. Tvrđi da je obožavao Mej, i godinama je pokušavao da je ponovo osvoji. „Nikad u životu nisam podigao ruku na neku ženu, a svakako ne na bilo koju svoju suprugu“, izjavio je. „Jedno od ženskih oružja jeste to da više kako ju je muškarac zlostavljao, da plače i laže. A muška oružja su kupovina i potpisivanje.“

Ujutro, posle svađe na Oktoberfestu, Erol je došao u kuću Mejine majke, izvinio se i zatražio od Mej da se vrati. „Da se

nisi usudio da je ponovo pipneš“, rekla je Vinifred Haldeman. „Uradiš li to, ona će živeti sa mnom.“ Mej je rekla da je nikad posle toga nije udario, ali je nastavio sa verbalnim zlostavljanjem. Govorio joj je da je „dosadna, glupa i ružna“. Njihov brak se nikada nije oporavio. Erol je kasnije priznao da je krivica bila na njemu. „Imao sam veoma lepu ženu, ali uvek je bilo lepših, mlađih devojaka“, rekao je on. „Zaista sam voleo Mej, ali zajeobao sam stvar.“ Razveli su se kad je Ilonu bilo osam godina.

Mej i deca su se preselili u kuću na obali blizu Durbanda, oko 610 kilometara južno od oblasti Pretorija-Johanesburg, gde je ona menjala poslove kao manekenka i nutricionistkinja. Novca je bilo malo. Ona je svojoj deci kupovala polovne školske knjige i uniforme. Nekim vikendima i praznicima, dečaci su (obično bez Toske) odlazili vozom da posete oca u Pretoriji. „On ih je slao natrag bez odeće ili torbi, pa sam svaki put morala da im kupujem novu odeću“, kaže ona. „Govorio je da ću mu se na kraju vratiti zato što ću toliko osiromašiti da neću biti u stanju da ih hranim.“

Ona je često morala da putuje kao manekenka ili da održava predavanja o nutricionizmu, ostavljajući decu kod kuće. „Nikad nisam osećala grižu savesti zbog toga što radim puno radno vreme, zato što nisam imala izbora“, kaže ona. „Moja deca su morala da budu odgovorna za sebe.“ Sloboda ih je naučila da se oslanjaju sama na sebe. Kad bi se suočili s nekim problemom, ona je imala spreman odgovor: „Rešićete vi to.“ Kako se Kimbal priseća: „Mama nije bila nežna i mazna, i stalno je radila, ali to je bio dar za nas.“

Ilon je postao noćna ptica, ostajao je budan do zore i čitao knjige. Kad bi video da se svetlo njegove majke pali u šest ujutro, zavukao bi se u krevet i zaspao. To je značilo da je ona imala problema da ga probudi na vreme za školu, a posle onih noći kada je bila odsutna, ponekad ne bi stigao na nastavu pre deset sati. Kada su počeli da ga pozivaju iz škole, Erol je pokrenuo bitku za starateljstvo i tražio je da sud pozove Ilonove nastavnike da daju izjave, kao i Mejinog agenta za angažman u